

שהקשו מכאן על דעת הסוברים שזה שאסור לבטל איסורין לכתחילה, אין זה איסור מן התורה אלא מדרבנן (כן סוברים רוב הפוסקים, דלא כדעת הראב"ד). והרי מכאן משמע שאסור מן התורה, שהרי למדו שהציפור המשולחת מותרת, מכך שלא אמרה תורה שלח לתקלה'. (ע' משנה למלך – מעילה ז; שער המלך – מאכלות אסורות טו).

וב'נודע ביהודה' (תנינא. יו"ד מה) מיישב על פי חידושו, שבתערוכת 'יבש ביבש', מודים יתר הפוסקים לדעת הראב"ד, שאסור הדבר מדאורייתא לבטל.

א. ב'ערוך השלחן' (יו"ד צט, כז) נקט לעיקר להלכה, שכל שהאיסור ניכר בפני עצמו, מן התורה אסור לבטלו בידים, ולמד זאת מתערוכת יבש ביבש. (ולכאורה יש לדחות הוכחה זאת). ובספר 'מנחת שלמה' בתוך דבריו (ס,ה) כתב, שמסתבר שיש לסמוך בשעת הדחק על רוב הפוסקים שאינו אלא מדרבנן גם ב'יבש ביבש', דלא כהנב"י והחת"ס.

ב. עוד אפשר ליישב, לאותן שיטות שאיסורי הנאה אסור לבטלם מדאורייתא לכו"ע (וע' שו"ת מהרש"ם ח"א קלוז). וב'מנחת שלמה' (שם אות ו) דעתו נוטה יותר שאין איסור מדאורייתא גם באיסור"ג.

הגאון רבי שמעון שקאפ ז"ל (שערי ישר ג,ו. וע"ע שם ב'שער הספקות' פ"ב סד"ה ונראה ברור), דרך אחרת לו בענין; שני דינים חלוקים ביסודם הם: 'ביטול ברוב' ו'הלך אחר הרוב'. ודאי שאיסור שבטל ברוב נהפך להיות התר לכתחילה, ואילו היה נחשב שיש בתערוכת 'תקלה ומכשול עוון', היה ראוי להמנע מלאכול את התערוכת, כשם שאסור לו להביא אדם אחר לידי תקלה.

ואף לדעת הראב"ד האוסר מן התורה לבטל איסור, אין האיסור משום גרימת תקלה בעתיד, אלא מצד המעשה עצמו של הפקעת איסורין בדרך זו, (ומקורו אינו מסברא דנפשיה, אלא מזרוע בשלה).

אבל כאן, ענין אחר הוא, שאין הנידון כאן משום ביטול ברוב, כיון שהצפרים המשוטטות בעולם אינן מהוות קבוצה ויחידה לעצמה, לבטל את הציפור האסורה ש'נפלה' בהן, שאין דין 'ביטול' אלא בתערוכת מקובצת במקום אחד. אלא שאדם הלוכד ציפור מותר בה מדין 'הלך אחר הרוב', וענין זה שונה הוא במהותו מענין הביטול, שאינו התר במציאות, אלא שאמרה תורה שלא לחוש לספק איסור במקום שיש רוב התר. ומותר לו (אף לכתחילה) להכנס לספק כזה. ואמנם, זה שמשלח את הציפור, בידועו שהיא אסורה בהנאה, הרי הוא גורם לתקלה, שהרי היא נשארת באיסורה לעולם.

וסיים הגרש"ש"ק בסוף דבריו: 'ופלא בעיני על המאורות הגדולים (הנ"ל) שלא ירדו לזה'. (וכנראה סברו שדין ביטול שייך גם במפורים, כל שלא ניכר האיסור וההתר).

*

לא תבשל בגימטריא: איסור אכילה ובישול והנאה. (בעל הטורים – ראה יד, כא).

לא תבשל בגימטריא: לאסור אכילתה.

לא תבשל (עה"כ) בגימטריא: ולאסור הנאתה. (גליונות קה"י).

דף קטז

'חדא מתרתי אפילו כל דהו פרכינן. חדא מתלת – אי הדר דינא ואתי במה הצד, פרכינן כל דהו, ואי לא – קולא וחומרא פרכינן, כל דהו לא פרכינן' – אף על פי שהמדות מסורות מסיני, וכמו שכתב רש"י, יש בהן בנותן טעם – משום ש'חדא מתלת', ישנן שתי הוכחות שאין הדבר תלוי באותה

חומרא שאנו פורכים; אחת, שהדין נוהג בכל אחד משני המלמדים אעפ"י שאין חומרותיהם שוות. הוכחה נוספת היא, שיש מלמד שלישי שאין לו חומרא על הלמד כלל, ואעפ"כ אותו דין שאנו דנים עליו, נוהג בו. הלכך אין לפרוך פירכא כל דהו. אבל 'חדא מתרתי' אף על פי שלא הדר דינא, אין כאן אלא הוכחה אחת שלא יהא הדין תלוי באותה חומרה אחרת שיש למלמד הראשון, הלכך פורכים כל דהו. (חדושי הר"ן).

ע"ע בארוכה בספר גינת ורדים (להפמ"ג) – כללים יז, יח, יג. וע' 'משך חכמה' משפטים (כג, ט).

'אמאי לא תשמתינהו' – על עונש שמתא באיסור דרבנן – ע' ר"ן (פסחים פרק ד; הובא בבית יוסף או"ח תצז); שו"ת פנים מאירות צ; שו"ת דובב מישרים ח"א ה.

'המעמיד בעור של קבת כשרה – אם יש בנותן טעם, הרי זו אסורה' – משמע דוקא בדיעבד, אבל לכתחילה אין להעמיד בעור הקבה. (כן פסק הרמב"ם – מאכ"א ט, טז. וכן כתב בתשובתו – שיט. וטעם הדבר נראה פשוט, משום ביטול איסור לכתחילה, וכשם שאסור לשפוך טפת חלב לכמות גדולה של בשר אעפ"י שודאי לא נתן טעם. ואולי טעם האיסור משום הרחקה מן האיסור.

וכבר עמד המהרש"א ז"ל על מה שנקטו בגמרא 'אין מעמידין בעור קבת נבלה' הלא גם בעור קבת כשרה אסור. (ונקט זאת כהנחה פשוטה עפ"י משנתנו, שאסור להעמיד, הגם שבמשנה אין הדבר מפורש). וכתב לישב בדוחק שנקט כן בגלל סוף דבריו. וע' תירוץ נוסף בספר אהל משה).

ואולם אם מולחים את עור הקבה ומיבשים אותו – מותר. (כן כתב הרמ"א יו"ד פז, י, משבלי הלקט. וטעם הדבר, כיון שנתייבש העור, לא נשאר בו טעם לאסור החלב. (נובי"ק יו"ד כו). ומשמע מדבריו (ע' בפ"ת סקכ"א) שאפילו נכבש מעת לעת מותר, ודלא כהפמ"ג שאוסר. וע"ע באגרות משה יו"ד ח"א סוסי"ז).

ואין לחוש משום איסור דם – שאין מחזיקים דם בקיבה, כמו שאמרו לעיל לענין בני מעיים. (תשובת הרמב"ם שם)

ונקט 'קבת כשרה' כלומר, אפילו בכשרה – אסורה. ועוד, רק בכשרה אם יש בה בנותן טעם אסור ואם לאו מותר, אבל המעמיד בעור קבת נבלה וטרפה – אפילו אין בקבה בנותן טעם, הגבינה אסורה, לפי שדבר אסור מעמידה, משא"כ בבשר-וחלב אין לאסור את הגבינה הגם שהועמדה ע"י בשר, לפי שאין תערובת בשר וחלב אסורה אלא בנותן טעם, וכמו שכתבו הר"י בן מגאש והרמב"ם. (עפ"י מהר"ם שיף.

א. וכן כתב הרשב"א (בחידושו כאן ובתוה"ב ב"ג ש"ו). וכן נפסק בשו"ע (פז, יא), שדוקא מעמיד באיסור אינו בטל, ולא בבשר-בחלב. וע"ע בחדושי הגרעק"א כאן; אמרי בינה – בשר בחלב, ה.

ואולם עצם דין 'מעמיד' כשאין בו ליתן טעם, יש מתירים. (ע' ים של שלמה קו). והובא בש"ך פז סקל"ה). וע"ע דגול מרבבה. וברין 'מעמיד' בדבר שהוא ספק-איסור-תורה או באיסור דרבנן – ע' בשו"ת אגרות משה ח"ב לב.

ב. יש שכתב שהמלה 'כשרה' היא תוספת ואינה מגוף המשנה – ע' בהגהות הגר"צ ברלין שבסוף המסכת).

(ע"ב) 'זשמואל אמר: חדא קתני, קבת שחיטת עכו"ם – נבלה...' – משמיענו בזה התנא, שאותו חלב אסור מן התורה, כנבלה עצמה. ואילו היה אומר סתם 'קבת עכו"ם אסורה', הוה אמינא מפני מראית העין, שנראה כאוכל נבלות. (עפ"י תורת חיים. וע"ש שיישב בזה קו' התוס' וכמה דקדוקים. ויסוד לדברים בחדושי הר"ן).

'חומר בחלב מבדם' – המפרשים דנו אודות חומרות שונות שיש לכאורה בחלב ולא בדם, מדוע התנא לא שנאן – ע' חדושי הר"ן להלן קכ; חדושי הגרעק"א; אור הישר, ועוד.

'ככתבם וכלשונם'

'במקומו של רבי אליעזר היו כורתין עצים לעשות פחמין לעשות ברזל. במקומו של רבי יוסי הגלילי היו אוכלין בשר עוף בחלב' –

'זמן הדרך הזה, כל שנהגו לעשות כל מעשיהם על פי אחד מגדולי הפוסקים (ב)מקום שנהגו לעשות כל מעשיהם עפ"י הלכות הרב אלפסי ז"ל, ו(ב)מקומות שנהגו לעשות כל מעשיהם עפ"י חבור הרמב"ם ז"ל, והרי עשו אלו הגדולים כרבם.

ומיהו אם יש שם חכם אחד וראוי להוראה ורואה ראייה לאסור מה שהם מתירין – נוהג בו איסור, שאין אלו כרבם ממש, דבמקום רבם – אילו יעשו שלא כדבריו – יקלו בכבוד רבם במקומו. כתראב דאיתרא, דבארץ ישראל שכולם נוהגין בו הותר כרבם שלמדם 'כל חלב' לרבות חלב שעל הקרב...'. (מתוך שו"ת הרשב"א ח"א רנג. והוזכרה בשו"ת רשב"ש תיח).

פשטות דבריו מורים לכאורה, שבמקומו של הרב, אין לסור מהוראתו אף להחמיר, ואעפ"י שהוא תלמיד שהגיע להוראה ודעתו לאסור ויש לו ראייה על כך. שהרי זו זילותא בכבוד הרב.

וצריך עיון, אמנם להורות לאחרים כנגד רבו במקום רבו – אסור, כמו שאמרו בעירובין צד. 'אתרא דשמואל הוה, אבל כיצד אפשר להקל שלא כפי מה שהוא סובר בעצמו. וע' גם ברש"י לעיל נג: (ד"ה אתריה) שבכל מקום שיש נדנוד חטא אין חולקים כבוד לרב. וכשם שאמרו בריש הוריות בתלמיד שהגיע להוראה, שאין לו לשמוע לרוב אם סובר שהם מתירים בטעות.

וצריך לפרש כונת הרשב"א שאסור לו לאסור בפרסום, שהרי זו זילותא לרב, אלא יחמיר לעצמו בצנעא, כדי שלא ייראה כחולק על רבו, או ילך למקום אחר. ולעולם אסור לו להקל בניגוד לדעת עצמו. ע"ע: פרי חדש – או"ח תצו, דיני או"ה, יא. וע' במובא לעיל מד מהחזו"א).

'לוי איקלע לבי יוסף רישבא, אייתו לקמיה רישא דטיוסא בחלבא ולא אמר להו ולא מידי. כי אתא לקמיה דרבי אמר ליה: אמאי לא תשמתינהו? אמר ליה: אתריה דר' יהודה בן בתירא הוא ואמינא דרש להו כר' יוסי הגלילי' –

'... משמע שגם רבי קיבל דברי לוי, מדלא השיב לו כלום. והלא דברים קל וחומר בן ק"ו, ומה רבי שהיה גדול ונשיא הדור והיו כל ישראל כפופים אליו, ואם היה מוחה בידם פשיטא שהיו שומעין לו, וגם היתה ההלכה פשיטא וברורה לפניו דאין הלכה כר' יוסי הגלילי אלא כדעת ר' עקיבא דאסר לן מדרבנן מיהא, מבעיא לשמתינהו אי לאו משום דדלמא דריש כר' יוסי הגלילי, גם לא היה ברור אצלם שהיו עושים עפ"י חכם אלא שחששו דשמא דרש להו כר' יוסי הגלילי, אפילו הכי לא שמתו אותם, וגם לוי לא אמר להו ולא מידי – אנו שבעונותינו אין לנו הלכה ברורה, ובפרט בזה הענין שרבו בו הדעות כאשר בארתי למעלה דתליא באשלי רברבי, וגם אין בדור הזה ראוי להוכיח כמו בדור ההוא, כי בכל מדינות הלועזים נוהגים מנהגם על פי הרמב"ם אשר הוא מן המקלים כדפרישית לעיל, על אחת כמה וכמה שאין בידינו למחות בהם. ואיכא למימר דעבד כרבותינו הצרפתים עבד, ודעבד כרבותינו הגאונים עבד...'. (מתוך תשובות חדשות בשו"ת הריב"ש לד, ד"ה ואף כי. [ומועתק בתשובות חדשות שבסוף שו"ת מהרי"ק].

דף קיז

רב אשי אמר: חלבו האליה איקראי, חלב סתמא לא איקראי' – יש מקום לפרש, שלא קראו הכתוב 'חלב' אלא לענין קרבן בלבד, ועל דרך ההשאלה, לפי שהוא מן החלקים המובחרים שבקרבן, המוקטרים